

---

УДК 343.23

**Ю. В. ОРЛОВ,**

*кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри кримінального права та кримінології  
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства  
Харківського національного університету внутрішніх справ*

## **НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ТА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Досліджено наукові проблеми формування стратегій інтеграції політичної системи та протидії злочинності. Обґрунтовано ґносеологічну автономність зазначених стратегій. Визначено наукові засади функціональної синхронізації цих систем як умови їх інтеграції. Проаналізовано політичні фактори формування стратегій інтеграції протидії злочинності та політичної системи європейсько-континентального типу. Надано узагальнену змістовну характеристику інтеграційним заходам політико-кримінологічного спрямування.

**Ключові слова:** протидія злочинності, політична система, політичне управління, стратегія інтеграції, фактори інтеграції.

Тривалий час у нашій країні політична система залишалася й продовжує залишатися закритою, автономно функціонуючою. При чому її закритість виражається не тільки і не стільки у доступі до неї, громадському впливу на неї (події останнього року наочно продемонстрували всю умовність закритості політичної системи за цим критерієм), скільки у її замкненос-

ті на внутрішніх цілях: самозбереження системи, забезпечення стабільності її функціонування шляхом раціонального розподілу владних повноважень, зокрема й на комерційній та іншій договірній основі. Хоча, справедливості заради, слід визнати, що непересічні трансформації сфери національної безпеки, безпрецедентні загрози конституційному ладу,

територіальній цілісності України дещо змінили телеологічні засади вітчизняного політикуму й зумовили деяку тактичну, в багатьох випадках – ситуативну, переорієнтацію на формування адекватних відповідей новітнім викликам. Однак, не дивлячись на це, доводиться констатувати збереження міцних функціональних позицій архаїчного значення, які не відповідають сучасним запитам суспільства у забезпеченні його безпеки від численних загроз, в тому числі і криміногенного характеру. Й досі не здійснено належного наукового обґрунтування напрямів, рівнів, шляхів, способів реалізації у політичних практиках суспільних інтересів щодо протидії злочинності.

Політико-кримінологічні проблеми порушувалися у працях численних вчених, серед яких, зокрема, О. М. Бандурка, В. М. Бурлаков, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, П. А. Кабанов, О. Г. Кальман, О. М. Костенко, В. В. Лунєєв, О. С. Овчинський, А. Л. Сморгунова, А. М. Черниш, В. О. Шабалін, В. І. Шакун, Д. А. Шестаков та інші. Визнаючи суттєвий внесок названих науковців до розроблення вказаного напрямку наукового пошуку, все ж слід зауважити, що їх роботи присвячені, в основному, дослідженню сутності та проявів політичної злочинності, політичного злочину, чи то окремих політичних факторів злочинності, особистості політичного злочинця, кримінологічної оцінки окремих політичних режимів, внутрішньосистемних стратегій протидії злочинності. Комплексних же напрацювань, які б стосувались різних аспектів стратегій інтеграції політичної системи та протидії злочинності, й досі немає.

У своїй сукупності викладені вище обставини зумовлюють *актуальність теми статті*.

**Метою** статті є визначення наукових засад формування стратегій інтеграції системи протидії злочинності і політичної системи.

Спершу слід звернути увагу на предмет цього дослідження – стратегії *інтеграції* політичної системи та протидії (далі за текстом – стратегії інтеграції). Тобто йдеться не про стратегії протидії злочинності, не про кримінологічну політику. Остання функціонально охоплює управлінський сектор запобіжної діяльності у найбільш широких її контурах. Стратегії ж інтеграції передбачають формування найбільш адекватної *управлінської моделі поєднання* у типових ситуаціях кримінологічних та суто політичних інструментів впливу на об'єкти протидії злочинності. З огляду на те, що політична система має власні спеціальні

цілі свого існування, специфічні цілі протидії злочинності не є для неї апіорі властивими. Тож можна казати про своєрідну часткову експансію та певне підпорядкування її потенцій суспільним інтересам щодо зниження рівня й звуження спектра криміногенних загроз. Виразником цих інтересів виступають спеціалізовані суб'єкти протидії злочинності в особі компетентних органів державної влади, а також окремих інституцій громадянського суспільства, як-то: Кримінологічна асоціація України, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла – Страда Україна», Асоціація Українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів тощо. І хоча перелік громадських організацій, що спеціалізуються на тих чи інших аспектах протидії злочинності і можуть в низці випадків виступати групами тиску та носіїв політичної влади є достатньо широкий, слід все ж визнати, що держава надійно гарантувала собі монопольне становище на ринку надання безпекових послуг у сфері охорони й захисту населення від кримінальних загроз в силу своїх організаційних, кадрових та ресурсних можливостей. Тож коли йдеться про інтеграцію політики та системи протидії злочинності, перш за все маєтись на увазі процес переорієнтації неспеціалізованих суб'єктів кримінально-превентивної діяльності з числа органів державної влади на виконання цих функцій внаслідок впливу у тій чи іншій формі на них спеціалізованих суб'єктів. Ще одним аспектом цього процесу слід визнати залучення до орбіти антикримінальних практик тих суб'єктів політичної системи, які не входять до апарату органів державної влади або не мають у них вирішального впливу (так звана опозиція в парламенті тощо).

При цьому постає логічне запитання: навіщо потрібна така інтеграція в умовах функціональної диференціації апарату держави? Відповідь, на нашу думку, має бути така: а) постійна ескалація суспільних протиріч у світі на фоні системної кризи управління у фінансовій, інформаційній, військовій, природоохоронній, гуманітарній та інших сферах зумовлюють інтенсифікацію злочинності, нові небезпечні трансформації форм її відтворення, що змушує говорити про неї як про глобальну загрозу цивілізованому світу. Це, у свою чергу, вимагає пошуку новітніх інструментів обструкції системних засад погіршення детермінаційного комплексу злочинності, серед яких політичні інструменти гіпотетично мають бути одними з найбільш ефективних, враховуючи можливості

ранньопревентивного їх потенціалу; б) традиційні комплекси антикримінальної дії в сучасних умовах доводять свою недостатню продуктивність у контексті тих завдань, що перед ними ставляться; в) існуюча слабкість неформальних форм соціального контролю у системі протидії злочинності змушує посилювати цей сегмент кримінально-превентивних практик, в тому числі й за рахунок залучення до них інструментів політичного управління як правового (формального, офіційного), так і позаправового характеру.

Перед тим, як говорити про стратегії інтеграції двох означених систем, варто визначитись із деякими вихідними положеннями, що формуватимуть умови компліментарності гіпотетичного синтезу. До них відносяться знання про основні структурно-функціональні риси систем протидії злочинності та політичної системи і про принципові аспекти поєднання (злиття, приєднання, поглинання) їх інституційних складових.

Як слушно зазначають О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, протидія злочинності є особливим інтегрованим, багаторівневим об'єктом соціального управління, який складає різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня [1, с. 45]. Звертає на себе увагу думка про те, що протидія злочинності є *інтегрованим, системним* об'єктом соціального управління. Дійсно, детермінаційний комплекс злочинності репрезентований сьогодні всім спектром суспільних відносин; і немає жодної сфери, жодного соціального інституту, підсистеми, вільних від кримінальних практик. Такий об'єктивний стан речей диктує таку ж об'єктивно зумовлену потребу у проникненні кримінально обструктивних імпульсів до всіх без виключення пластів і зрізів соціодинаміки. І в цьому виражається інтегрованість протидії злочинності у суспільне життя, її характеристика як невід'ємного її атрибута, життєво важливого компонента.

В той же час протидія злочинності є системним феноменом, що виражається в органічній єдності і взаємозалежності його складових, які

можуть розглядатися за різними критеріями: галузевим, територіальним, суб'єктно-об'єктивним, телеологічним, інституційним тощо. А оскільки ці складові виявляються інтегрованими до соціального середовища у тій чи іншій сфері його інституційних практик, слід визнати й наявність опосередкованого численними проміжними ланцюгами широкоформатного зв'язку протидії злочинності з політичною системою. Ця теза додатково може бути аргументована тим, що політика є певною надбудовою у системі організації суспільства, що визначає магістральні параметри всіх його основних підсистем – економічної, правової, культурно-психологічної. Саме в надрах політичного управління генеруються ефекти дисипації щодо переважної більшості складових суспільного розвитку, враховуючи природу його інструментів адміністрування, які серед іншого включають правотворчість, організаційний вплив на сферу господарювання тощо.

У зв'язку з цим інтеграція системи протидії злочинності та політичної системи своєю основною метою та водночас принципом передбачає усунення проміжних ланцюгів опосередкування взаємовпливу та вихід на широкий контакт їх структурно-функціональних складових під час узгодженості правових підстав, цілей та меж синтезуючих процесів. Як такі складові в політичній системі суспільства традиційно виділяють організаційно-інституціональну (органи державної влади, місцевого самоврядування, політичні партії, громадські організації, групи політичного тиску тощо), регулятивну (політичні норми, що розкидані як по правовій, так і по моральній, звичаєвій системі соціальної регуляції), функціональну (що охоплює політичний режим та політичний процес), комунікативну (представлена каналами й засобами політичного зв'язку і впливу: ЗМІ, інтернет-ресурси, безпосередні форми інформаційного впливу, такі як масові акції протесту тощо) та духовно-ідеологічну (політична свідомість і політична культура) підсистеми. Кожна з них характеризується власним набором елементів, реалізація функціональних спроможностей яких забезпечує злагодженість соціально-динамічних процесів у цілому. І саме безпосередній вихід модераторів системи протидії злочинності на ресурси політичного управління відкриває шляхи до вказаної інтеграції.

Однак при цьому слід зважати на таку суттєву проблему: підстави виникнення та підтримання порядку двох означених систем за своєю природою є різнорідними. Зокрема, для

політичної системи притаманними є такі цільові підстави підтримання свого існування, як формування політичного курсу держави, артикуляція, агрегування та легітимізація політичної волі різних соціальних акторів, політична комунікація, пошук суспільного компромісу у важливих питаннях соціального розвитку тощо. Для системи ж протидії злочинності ними є: зниження рівня кримінальної загрози до соціально прийняттого (зниження рівня й ціни злочинності, вжиття заходів щодо позитивної її динаміки, поліпшення структури, коефіцієнтів); формування, розвиток та підтримання інституційних, організаційних комбінацій (структур, заходів) упередження інтенсифікації детермінант злочинності й окремих злочинів. Можна виділити й інші цілі, які деталізуватимуть зазначені або ж будуть похідними від них. Звісно, в контексті аналізу загальносоціальних заходів протидії злочинності спільні площини дотику означених систем наочно візуалізується. Однак з метою підвищення ефективності антикримінальних практик доводиться говорити про інтеграцію спеціальних цілей їх (систем) функціонування з відповідним об'єднанням інструментальних потенцій.

Враховуючи наведені телеологічні засади протидії злочинності та політичної системи, а також спираючись на базові закономірності самоорганізації систем, можна з великим ступенем імовірності спрогнозувати взаємний опір інтегративному поступу. Він виражатиметься як у створенні політичних, правових перепон, так і в імітації з боку спеціалізованих суб'єктів протидії злочинності волі на об'єднання антикримінальних зусиль, що априорі створюватиме загрозу монопольному становищу правоохоронних органів та всім фоновим паразитарним комерціалізованим формам їх діяльності, що виникли як наслідок такого становища у комплексі з багатьма іншими відомими факторами. Тому, говорячи про стратегії інтеграції, слід в них закладати й відповідні елементи (тактичні комплекси, заходи) синхронізації, які були б здатні мінімізувати взаємний супротив двох означених систем та дати на виході бажаний результат у виді нарощування кримінально-превентивного потенціалу новітніх синтетичних утворень.

Одним із суттєвих інтегративних факторів, що функціонально тяжіє до чинника синхронізації спільної діяльності суб'єктів політичної системи та протидії злочинності, є формування світоглядних позицій носіїв політичної влади з огляду на розуміння гостроти криміногенних

загроз, їх джерел та способів обструкції. Зміна ж фундаментальних мисленнєвих підстав політичного волевиявлення перебуває у площині корегування: а) масової політичної свідомості; б) масової правової свідомості; в) політичної та правової свідомості керівних політичних акторів: в першу чергу – елітарних груп, а також менш впливових, однак агрегативних, суб'єктів. Переформатування форм масової свідомості – справа реформування освіти, інформаційної безпеки та, зрештою, природної зміни поколінь, внаслідок якої має бути мінімізована аномія (можливо ще додати сюди такий форсмажорний чинник, як іноземна військова інтервенція). Трансформація ж спрямованості політичних еліт – надскладне завдання, вирішення якого може відбуватися: а) поступово: через ту ж зміну поколінь та розрив їх перспективних комерціалізованих зв'язків, визначені законом процедури позачергових виборів Президента України, Верхової Ради України; б) революційно – у непередбачений законом спосіб оновлення (зміни) персонального складу вищих органів державної влади; тенденційною особливістю цього шляху є наступне очищення влади (так звана люстрація), що передбачає формування корпусу публічної адміністрації, виходячи з вимог та обмежень, обґрунтованих новітніми постулатами політичної свідомості. Історія знає чимало прикладів реалізації як першого, так і другого сценаріїв. Якщо другий сценарій супроводжується інерційністю політичної свідомості більшої частини, то зазвичай констатують злочинні державні перевороти. У випадку, коли інерційною виявляється політична свідомість політичних еліт, що не встигає забезпечувати запити (у тому числі й моральні) більшості населення – революційний варіант зміни влади оцінюється як легітимний (справедливий, морально виправданий), хоча і нелегальний (незаконний у позитивістському розумінні)<sup>1</sup>. Як перший, так і другий варіанти з функціональної точки зору є прийнятними для забезпечення злагодженої роботи складових двох інтеграційних систем. При цьому слід визнати, що законність в державі – один з визначальних режимів соціальних взаємодій й априорі непорушних принципів організації сусп-

<sup>1</sup> Цю думку можна продовжити також і у площині дискусії про найбільш обґрунтовані типи праворозуміння. Проте в цій роботі ми не маємо на меті виявити у ній певну наукову новизну, а тому обмежимося лише політико-кримінологічним спектром розмірковувань.

пільного ладу, що не може слугувати полем для компромісів.

Ще одним важливим зауваженням методологічного характеру, яке слід взяти до уваги під час вироблення стратегій інтеграції, є необхідність урахування типу політичної системи, адже різноманітні конфігурації політичних суб'єктів, функцій, світогляду, правових засад організації політикуму як такого суттєво впливає на шляхи, пріоритети та й взагалі на можливість і доцільність інтеграції.

Щодо описання типів політичних систем, то слід зазначити, що в політології не вироблено єдиного їх бачення. Не вдаючись до їх глибинного аналізу, зауважимо, що однією з найбільш вживаних у науці є типологія, запропонована Г. Алмондом, згідно з якою виділяються такі системи: 1) англо-американська з гомогенною культурою; 2) континентально-європейська, що характеризується співіснуванням і взаємодією в політичній культурі елементів старих і нових культур, традицій при багатоманітності соціальних інтересів і множинністю політичних партій; 3) доіндустріальна і частково індустріальна, що передбачають поєднання різних політичних культур і відсутність чіткого розподілу владних повноважень; 4) тоталітарна з гомогенною політичною культурою [2, с. 127]. Україні, вочевидь, притаманний саме континентально-європейський тип політичної системи (хоча і з деякими умовностями), що змушує враховувати такі фактори, як багатопартійність, змішаність, фрагментарність політичної культури та водночас у вітчизняному варіанті – елімінованість легальної лоббістської діяльності, потужний бізнесово-корпоративний вплив на суб'єктів політичної діяльності з переважанням комерційних інтересів тощо.

Крім того, не можна не вказати й на таку особливість диференціації політичної впливовості, як бінарність репрезентативності інтересів населення у корпусі вищих органів державної влади, що донедавна мала винятково рельєфні обриси. Іншими словами: існуючі політичні сили були й залишаються представлені в публічній адміністрації не наскрізно, а регіонально; кожен суб'єкт у процесі передвиборчої кампанії чітко формував собі географічні межі електорату, на який організовувався агітаційний та інший політико-технологічний вплив. При цьому населення інших регіонів, в яких з тих чи інших причин певна політична сила не була зацікавлена в силу слабкої підтримки з боку електорату, не ставало об'єктом політичного впливу. Відтак сформувалася чіт-

ка диференціація політичної свідомості населення не лише за ідеологічним (світоглядним), а й за географічним критерієм. Прояви такої диференціації відомі своєю багатогранністю: починаючи від колективних несвідомих емоційно резонансних образів, смислів, закінчуючи мовними кліше. Відомі і їх наслідки, які з особливою гостротою вбудувалися в детермінаційний комплекс злочинності, що набув з кінця 2013 року виняткових, раніше не відомих вітчизняному суспільству, рис. Тож задля забезпечення повноти та наукової обґрунтованості стратегій інтеграції слід обов'язково враховувати і ці особливості.

За своїм визначенням стратегія є цілеспрямованим продуктом програмного перспективного мислення прогностично-перетворювального спрямування. Політична стратегія держави визначає зорієнтованість змін балансу сил соціальних прошарків на певному етапі історичного розвитку. Виходячи зі стратегічних задач, держава підтримує громадський порядок, регламентує правову діяльність, створює умови для повноцінної реалізації конструктивного особистісного потенціалу, охороняє безпеку, права і свободи, сприяє розвитку моральних орієнтирів. За цими загальними закономірностями вибудовується політична стратегія держави в цілому, а також окремих політичних сил. Ці ж закономірності мають бути враховані і в процесі моделювання інтеграційних процесів із елементами системи протидії злочинності, що видається за можливе здійснити шляхом зіставлення та узгодження (синхронізації) стратегічних пріоритетів кримінально-превентивної й політичної діяльності. Зрозуміло, що в умовах демократичної політичної системи європейсько-континентального зразку зі значною кількістю політичних акторів виникає потреба в узгодженні стратегій їх діяльності та протидії злочинності на загальнодержавному, галузевому, територіальному рівнях. При цьому визначення спільних параметрів зазначених стратегій в межах єдиної стратегії інтеграції має відбуватися за такими їх елементами:

1) *за ідеологічним компонентом*, що передбачає уніфікацію світоглядних концепцій розуміння злочинності, її детермінації, протидії та ролі в цих процесах політики держави, окремих партій. Важливим в цьому аспекті видається вироблення принципових засад інтеграції стратегій кримінально-превентивної діяльності із найбільш поширеними та впливовими політичними ідеологіями сучасності: неолібералізму, неореспубліканізму, ідеологією національно-

культурної ідентичності, антиглобалізму, екологічної безпеки й деякими іншими. Конкуренція доктринальних положень зазначених ідеологій має бути частково елімінована спільними антикримінальними інтересами. А там, де це неможливо, – проходить межа інтеграції;

2) *за орієнтуючим компонентом* необхідно здійснити узгодження стратегічних і тактичних цілей спільної діяльності політичних акторів та суб'єктів протидії злочинності;

3) *за структурним компонентом* відбувається синхронізація організаційно-правових, тактичних засад взаємодії суб'єктів двох систем: визначаються напрями, рівні, сфери та шляхи інтеграції;

4) *за операційним компонентом* формуються комбінації способів, засобів, етапів інтеграції;

5) *за прогностичним компонентом* визначаються кінцеві проміжні та очікувані результати, передбачається можливість запровадження системи моніторингу за процесом інтеграції, моделюються можливі девіації, побічні ефекти.

**Підсумовуючи** викладене, зазначимо, що під час вироблення стратегій інтеграції політичної системи та протидії злочинності має йтися не про якісно новий сурогатний феномен – певне організаційно-управлінське новоутворення. Ні, у такому ускладненні, такий бюрократизації, на нашу думку, не має сенсу. Інтеграція передбачає використання системою протидії злочинності інструментів політичного управління. Однак слід зважати на ймовірність виникнення ризиків, пов'язаних: а) із тиском з боку правоохоронних органів та політичних акторів та звуження, таким чином, свободи політичної діяльності, демократичних засад суспільного розвитку; б) із підпорядкуванням діяльності цих органів обслуговуючій політичній функції, їх політизації, комерціалізації. Тому у кожній із стратегій інтеграції, вироблення яких – справа подальших досліджень, обов'язково повинні закладатися механізми обмеження взаємовпливу цілями кримінальної превенції, а також принципами правової, демократичної держави.

#### Список використаних джерел

1. Банудрка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Банудрка, О. М. Литвинов. – Харків : НікаНова, 2012. – 318 с.
2. Політологія : підручник / [Розенфельд Ю. М., Герасіна Л. М., Осипова Н. П. та ін.]. – Харків : Право, 2001. – 570 с.

Надійшла до редколегії 11.06.2014

#### ОРЛОВ Ю. В. НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИЙ ИНТЕГРАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ И СИСТЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Исследованы научные проблемы формирования стратегий интеграции политической системы и противодействия преступности. Обоснована гносеологическая автономность указанных стратегий. Определены научные основы функциональной синхронизации этих систем как условия их интеграции. Проанализированы политические факторы формирования стратегий интеграции противодействия преступности и политической системы европейско-континентального типа. Дана обобщённая содержательная характеристика интеграционным мерам политико-криминологической направленности.

**Ключевые слова:** противодействие преступности, политическая система, политическое управление, стратегия интеграции, факторы интеграции.

#### ORLOV Y. V. SCIENTIFIC GROUNDS OF FORMING THE STRATEGY OF INTEGRATION OF THE POLITICAL SYSTEM AND CRIME COUNTERACTION

The article is devoted to the research of scientific problems of forming strategies of the political system and crime counteraction's integration. Epistemological autonomy of these strategies is grounded. Scientific principles of the functional synchronization of political system and crime counteraction as a condition for their integration are defined. It is proved that the crime counteraction is a systemic phenomenon, which is expressed in the organic unity and interdependence of its components, which can be studied on various criteria: sectoral, territorial, subject and object, teleological, institutional, etc. Because these components are integrated to the social environment in any area of its institutional practices we should admit the presence of intermediate link mediated by numerous intermediate chains between crime counteraction and the political system. It is found out that the integration of crime counteraction and political systems involves removing intermediate chains of mediation of interference and access to a wide contact of their structural and functional components under consistency of legal basis, objectives and limits of synthesizing processes as its main objective, and simultaneously the principle. Political factors of forming integration

strategies of crime counteraction and political system of the European continental type are analyzed. Special attention is paid to the necessity of transformation of fundamental ideological grounds of political will, which includes adjustment of: a) mass political consciousness; b) mass legal consciousness; c) political and legal awareness of leading political actors. The following disintegration factors that should be considered while forming strategies like: structural and functional differences of the analyzed systems managed by the laws of self-preservation; anomie of political consciousness; dichotomy of representativeness of the population's interest within the highest agencies of the state authorities both by ideological and geographical factors, etc are singled out and analyzed. Generalized content description of the integration measures of political and criminological orientation under ideological, directing, structural, operational and prognostic components of the strategy is presented.

**Keywords:** *crime counteraction, political system, political governance, strategy of integration, integration factors.*

---